Sosiologi i dag, årgang 43, Nr. 2/2013 61-84

När den Andre dödar

Slakt, speciesism och djurskyddsnationalism i svenska riksdagsdebatter 1887–1937

Per-Anders Svärd
Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet

Denna artikel ger en historisk överblick över riksdagsdebatterna om slakt i Sverige 1887–1937 och erbjuder en kritisk tolkning av de problemformuleringar som låg bakom synen på dödandet av djur. Särskilt uppmärksammas framställningen av ”de Andras” slakt, det vill säga de slaktmetoder som brukades på landsbygden, av etniska minoriteter som judar och samer, samt den slakt som utfördes för export till andra länder. Slutsatsen är att dessa slaktformer fick oproportionerligt mycket uppmärksamhet på ett sätt som normaliserade majoritetssamhällets köttkonsumtion och beskar utrymmet för kritik av den speciesistiska ordningen som sådan. Den framväxande svenska djurskyddsideologin byggdes delvis av element från nationalistiska och rasistiska diskurser – element som på ett fördolt sätt ofta är aktiva ännu i vår tids djurskyddsdebatter.

Nyckelord: slakt, djurrätt, djurskydd, speciesism, nationalism, rasism.

Inledning: Vad var problemet med slakten av djur?

I denna artikel ges en historisk överblick över, och en kritisk tolkning av, de svenska riksdagsdebatterna om slakt under perioden 1887 till och med 1937 – från den första motionen i frågan till stiftandet av landets första lag om bedövning vid slakt.[1] Fokus ligger på hur slakten *problematiserades* i riksdagsdebatterna, det vill säga hur dödandet av ickemänskliga djur[2] diskursivt

artikulerades som *en viss sorts problem* i behov av politisk reglering. Särskild vikt läggs vid framställningen av hemslakt på landsbygden, den slakt som bedrevs av judar och samer, samt den slakt av grisar som utfördes för export till andra länder. Här visas hur problemet med plågsam slakt rutinmässigt försköts till dessa ”Andra” grupper medan majoritetsbefolkningens djurutnyttjande förblev oproblematiserat.

Studien placerar sig i en tradition av kritisk teori och kritiska djurstudier som syftar till att uppmärksamma och ifrågasätta illegitima hierarkier och maktförhållanden, inklusive djurs underordnade ställning i samhället (se till exempel Pedersen och Stănescu 2012; Sanbonmatsu 2011). Mer konkret följer studien vad Carol Bacchi (1999, 2009) har kallat en ”What's the Problem?”-approach till diskursiv policyanalys. Tanken är här att samhällsproblem aldrig uppträder med en given betydelse som människor sedan reagerar på i politik och lagstiftning. Samhällsproblemen bör istället ses som *problemformuleringar*, där politiken – i betydelsen maktutövning – alltid redan medverkar i att definiera vad som ska ses som problematiskt. Med detta synsätt ”upptäcks” inte samhällsproblem så mycket som de *produceras* i ständigt pågående maktstrider.

Varje problemformulering utgör en tolkning av världen ur ett visst perspektiv där vissa saker lyfts fram och andra skjuts i bakgrunden. Dessa tolkningar utgör alltid politiska interventioner, eftersom de ofrånkomligen ”lierar sig med specifika policyrekommendationer” (Bacchi 1999: 1, min övers.). Alla problemformuleringar tar redan från början ställning för vissa lösningar. Förespråkare för olika lösningar kommer därför att kämpa om hur problemet ska konstrueras så att just deras lösning positioneras som den ”lämpliga”. Denna studie intresserar sig alltså för hur slaktfrågan formades till en viss sorts problem med tillhörande lösningar under perioden 1887–1937.[3]

Materialet som har studerats består av riksdagstryck: propositioner, motioner, utskottsbetänkanden och protokoll från riksdagens debatter. Samtliga dokument där frågan om slakt behandlades under perioden 1887–1937 ingår i studien. Fokus har legat på vilka problem som formuleras i materialet och studien försöker besvara följande frågor (modifierade efter Bacchi 2009: 2):

- Hur formulerades problemet med slakt i riksdagsdebatterna mellan 1887 och 1937, och på vilka antaganden vilade denna problemformulering?
- Vilka pekades ut som ansvariga för problemet och hur framställdes de?
- Vad utelämnades ur problemformuleringen? Vilka etiska och politiska frågor och perspektiv osynliggjordes av just detta sätt att framställa problemet?

Redan från början fanns tydliga gränser för vilka problemformuleringar som var möjliga i slaktfrågan. Inte minst handlade det om att artikulera slaktproblemet utan att ifrågasätta samhällets köttätande. Lösningen var på så sätt bestämd, men dess *problem* återstod att formulera på ett sätt som samtidigt var ”djurvänligt” *och* tillät fortsatt djurutnyttjande.

En strategi för att hantera detta var att *förskjuta* problemet från ”vår” behandling av djur och ”våra” matvanor till vissa ”Andra” (andrafierade) grupper. Jag har tidigare (Svärd 2010, 2012) hävdat att en sådan förskjutningsstrategi är typisk för återskapandet av speciesistiska (artförtryckande) ideologier: det är aldrig ”vi” som plågar djur, det är alltid några ”Andra” som står för övergreppen. Bland de misstänkta finner vi ofta avvikande grupper som missbrukare och psykiskt sjuka, liksom människor i fjärran länder eller etniska minoriteter. Genom utpekandet av sådana syndabockar täcker ideologin över det faktum att vårt eget samhälle aldrig har varit särskilt djurvänligt till att börja med. Effekten blir att det djurförtryck vi själva står för osynliggörs eller normaliseras när det kontrasteras mot minoriteternas påstådda excesser.

Förskjutningen är i sin tur beroende av möjligheten att *förtäta* en rad negativa drag i de Andra och skapa en bild av dem som sannolika djurplågare. Här har speciesistisk ideologi ofta lierat sig med nationalistiska eller rasistiska diskurser som ”förklarar” de Andras djurplågeri med att de befinner sig på en lägre utvecklingsnivå eller att de inte hör hemma här bland ”oss”. Som de postkoloniala teoretikerna Glen Elder, Jennifer Wolch och Jody Emel (1998) har visat är det inte ovanligt att människogrupper kategoriseras och till och med rasifieras utifrån sin (påstådda) behandling av djur. ”Djur och deras kroppar”, skriver de, ”tycks vara en plats där man kämpar för att försvara sin nationella identitet och producera kulturskillnader” (s. 72, min övers.). Hur dessa skiljelinjer mellan svenskar och de Andra drogs upp i de svenska slaktdebatterna kommer att framgå i det följande.

Artikeln är upplagd som följer. I nästa avsnitt presenteras en kronologisk översikt över slaktdebatterna 1887–1937. Sedan följer avsnitt som i tur och ordning diskuterar problemformuleringarna runt slakt utan bedövning på landsbygden, den judiska skäktningen, den dansk-amerikanska slaktmetoden och renslakt bland samerna. Sedan diskuteras den elektriska bedövningsmetoden som 1937 framfördes som en lösning på slaktdilemmat. Artikeln avslutas med sammanfattande slutsatser.

Slaktdebatterna 1887–1937: en översikt

Sveriges första lag mot djurplågeri stiftades 1857 då ”uppenbar grymhet” mot djur straffbelades (Striwing 1987, Svärd 2010). Paragrafen gav dock inga positiva instruktioner för hur slakt (eller någon annan djurhantering) skulle gå till, vilket med tiden föranledde krav på utvidgad lagstiftning. Den första riksdagsmotionen i slaktfrågan kom 1887 och fokuserade på slakt utan bedövning på landsbygden (AK motion 1887:80). Liknande initiativ återkom under 1890-talet tills riksdagen 1896 tog initiativ till en utredning av frågan (FK motion 1894:16; FK motion 1895:51; FK motion 1896:30; FK 2:a TfU 1896:1; AK 3:e TfU 1896:10).

Utredningen visade att bedövningsslakt hade brett stöd. Moderna skjutapparater och slaktmasker sågs som nyckeln till att eliminera allt djurplågeri vid slakt. Men det fanns också komplikationer. En lag om bedövningsslakt hotade till exempel att kriminalisera *skäktningen*, den gamla metoden för judisk slakt (*shechita*) som krävde att djuren var helt oskadade innan blodavtappningen (skjutapparater kunde alltså inte användas). Det som stod på spel var judarnas religionsfrihet, liksom misstanken att det kunde finnas en antisemitisk agenda bakom reformkraven (FK 1:a TfU 1909:17).

Den första rundan av slaktdebatter gav inga resultat, men frågan restes igen både 1903 och 1909. I dessa debatter diskuterades slakten på landsbygden fortfarande, men problemet med skäktningen betonades allt mer (FK motion 1909:50, AK motion 1909:194, FK 1909: 41, AK 1909:56, FK 1:a TfU 1909:17). År 1909 togs även slakten av renar bland den samiska befolkningen upp som ett problem i behov av reglering (AK 1909: 56). Återigen startades en utredning, men ingen rapport kom under hela 1910-talet.

1921 reviderades djurplågeriparagrafen i strafflagen, men inga särskilda bestämmelser om slakt infördes (se Striwing 1987). Detta föranledde nya krav på förbud mot skäktning (AK motion 1922:139). Samma år, 1922, presenterade Justitieombudsmannen (JO) en rapport om slakt som formade debatten för många år framöver (JO 1923:12). Enligt JO fanns konsensus om att bedövning alltid var önskvärd vid slakt av djur. Skäktningen och de gamla renslaktsmetoderna borde därför antingen förbjudas eller reformeras. JO lyfte också upp ännu ett exempel på slakt utan bedövning, nämligen grisslakt enligt den så kallade ”dansk-amerikanska” metoden där grisarna hissades upp i ena bakbenet innan de stacks i halsen och lämnades att förblöda.

Från tidigt 1920-tal fanns alltså tre huvudproblem i slaktdebatten: skäktning, renslakt och den dansk-amerikanska slaktmetoden. Framhävandet

av dessa frågor sköt alltmer det ursprungliga problemet med hemslakt på landsbygden i bakgrunden.

Nästa motion om bedövningsslakt kom 1925 (FK motion 1925:26, AK motion 1925:35). Ännu en utredning tillsattes och 1927 kom en regeringsproposition om en speciell slaktlag. Propositionen (1927:85) föreslog bedövning vid slakt av alla större djur. För kaniner och hönsfåglar ansågs det räcka om ”huvudet hastigt skiljes från kroppen” (s. 2). Det fanns dock ett undantag. I lagförslaget gavs kungen rätten att ge dispens från bedövningstvånget när det fanns ”särskilda omständigheter” (s. 2–3). Paragrafen var ett försök att rädda skäktningen och den dansk-amerikanska slaktmetoden undan förbudet. En lång debatt följde men riksdagen kunde inte enas. 1928 lyftes samma lagförslag igen i en motion, dock utan undantagsparagrafen. Inte heller då kunde riksdagen komma till ett beslut.

1930-talet började med ännu en motion om bedövningsslakt och en utredning tillsattes bara för att läggas ner efter två år (AK motion 1931: 44, 1:a LU 1934:6). Processen upprepades med två motioner år 1934, och nu rönte kraven framgång. En sista utredning genomfördes innan ett nytt lagförslag presenterades 1937 (FK motion 1934:12, AK motion 1934: 1, 1:a LU 1934: 34).

Det nya förslaget (Prop. 1937:188) var i huvudsak detsamma som 1927, minus de omtvistade undantagsreglerna. Där lagförslagen 1927 och 1928 hade fallit på frågorna om skäktning och grisslakt fanns nu en ny teknisk lösning som lovade att undanröja alla problem, nämligen *elektrisk bedövning*. Tekniken hade redan installerats på flera slakterier och godkändes också preliminärt av de judiska ledarna i Sverige. Renslakten lämnades dock oreglerad till ett senare datum. Förslaget antogs i båda riksdagens kamrar och Sveriges första lag om bedövning vid slakt trädde i kraft 1 juli 1938.

Problemet med slakt på landsbygden

Slakten lyftes första gången upp som en djurskyddsfråga i behov av särskild reglering i en motion av den konservative riksdagsledamoten Per Zimdahl 1887 (AK motion nr 80). Enligt Zimdahl var den gamla lagen mot djurplågeri verkningslös mot det djurplågeri som förekom i traditionell slakt på landsbygden. Zimdahl förklarade hur det kunde gå till:

> Först ledes kreaturet fram till en, ofta i de öfriga kreaturens närhet placerad, släde, på hvilken detsamma, efter en långsam hopbindning af fötter och ben, våldsamt omkullstörtas, hvarpå bindningen ännu hårdare, på ett eller annat sätt, tillpressas, under det att ett tåg eller något dylikt lägges omkring nosen på djuret för att så medelst förhindra hvarje läte under dödsqvalen. Ändtligen träder någon (ej sällan en åldrig gumma eller gubbe) fram med knifven, hvarmed till en början ett längre rist göres längs efter undre delen af kreaturets hals. Men derpå följer det gräsligaste af allt, då nemligen det arma kreaturets luft- och matstrupar med handkraft slitas från hvarandra. Sedan denna omenskliga pina tillfogats kreaturet, tages åter till knifven, som då ändtligen rigtas mot de inre delarne, och allt detta *under det kreaturet eger fullkomlig känsel*. (AK motion 1887: 80, s. 4, kursiv i original.)

För Zimdahl var denna slakt särskilt upprörande givet att det fanns slaktmasker som kunde avskaffa djurens plågor. Zimdahl applåderade de insatser som gjorts av djurskyddsföreningarna för att utbilda allmänheten om moderna slaktmetoder. Men när det gällde att ”utrota gamla, under århundraden inbitna vanor” räckte det inte med upplysning – det krävdes lagstiftning (s. 5). Zimdahls motion avvisades dock av lagutskottet med hänvisning till att en större revision av brottsbalken redan var planerad och att frågor som denna fick tas upp där istället (LU 1887:10).

Slaktfrågan togs åter upp 1894 av högermannen Curry Treffenberg (FK motion 1894:16). Återigen låg fokus på landsbygdsslakten som beskrevs på liknande sätt som i Zimdahls motion, och Treffenberg föreslog en utredning om behovet av lagbestämmelser om bedövning innan slakt. Motionen avvisades av lagutskottet som ansåg att lagen mot djurplågeri redan var tillämpbar på slakt, och att det var bättre att lita till samhällsmoralens utveckling längs ”öfvertygelsens och upplysningens väg” än till lagstiftning (LU 1894: 55, s. 13). Treffenberg återkom ändå med samma krav, och 1896 fick han riksdagen att begära en utredning om en lag ”i syfte att vid slagt av hemdjur minsta möjliga lidande medelst förutgående bedöfning eller på annat ändamålsenligt sätt tillfogas djuren” (AK 3:e TfU 1896:10, s. 5). Frågan flyttades runt mellan olika myndigheter i några år tills kungen 1901 beslutade att lämna frågan utan åtgärd.

Fram till sekelskiftet 1900 var alltså problemformuleringen kring slakten fokuserad kring behandlingen av djur i småskalig slakt/hemslakt på landsbygden. De plågsamma slaktmetoderna ansågs bero på en kulturell tröghet hos landsbygdsbefolkningen som saktade ner en annars oundviklig upplysningsprocess.[4] Det är möjligt att läsa denna kritik av hemslakten som en del av ett

disciplineringsprojekt där de bildade och bemedlade klasserna använde behandlingen av djur som markör för moralisk utveckling. Som historikern Kathleen Kete har påpekat var detta typiskt för tiden:

> [Ö]verföringen av borgerliga värderingar var en uttalad målsättning för lagstiftningen mot öppet våld mot djur på gatorna i det urbana Europa. Djurvänlighet rankades högt på civilisationsskalan. De barbariska andra – arbetarklassen i städerna, de kontinentala bönderna, sydeuropéerna, de irländska katolikerna, ryssarna, asiaterna och turkarna – kännetecknades delvis av deras brutalitet mot djur. (Kete 2002: 26, min övers.)

Hur vanligt hemslakt utan bedövning var under perioden är omöjligt att säga. Lösningen på problemet var dock klar: att införa någon sorts bedövning, företrädesvis genom användning av slakt- eller skjutmasker. Dessa teknologier ifrågasattes aldrig på allvar under hela den femtioåriga period som studerats här.

Slaktens problem och lösningar var fram till sekelskiftet 1900 förhållandevis enkelt formulerade: många djur utsattes för lidande, men detta lidande borde snart kunna avskaffas. Den enda konflikten gällde huruvida lagstiftning krävdes eller om förändring kunde förväntas av sig själv längre fram på ”öfvertygelsens och upplysningens väg”. Frågan skulle dock snart bli mer komplicerad då skäktningen, renslakten och den dansk-amerikanska grisslaktmetoden kom i centrum för debatten. Medan dessa nya frågor fick mer uppmärksamhet sköts intresset för landsbygdsslakten i bakgrunden tills frågan under 1930-talet reducerats till obetydlighet.

Problemet med skäktningen

Inget av reformförslagen på 1800-talet nämnde skäktningen, den metod som förknippas med traditionell judisk slakt (*shechita*), som ett särskilt problem. Detta skulle snart ändras. År 1900 tog Medicinalstyrelsen i ett utlåtande upp ”slakt enligt judisk ritus”, en kontroversiell fråga som ”i utlandet, speciellt i Tyskland, gifvit upphof till mycken agitation”. Redan från början fanns alltså en medvetenhet om de politiska dilemman som omgärdade skäktningen, särskilt frågorna om religionsfrihet och antisemitism. Medicinalstyrelsen noterade att en lag om bedövningstvång riskerade att bli ett ”ingrepp i judarna medgif-

ven rätt till sin religionsutöfning" (Medicinalstyrelsen 9 mars 1900, citerad i FK 1:a TfU 1909:17, s. 15). Styrelsen underströk också att kritiken mot skäktningen hade börjat bland djurskyddsföreningarna, men sedan hade "striden, särskildt i Tyskland och Österrike, med stor ifver upptagits av antisemiterna" (*Ibid*.).

I Sverige förekom skäktning vid några av slakterierna i de större städerna, "ehuru sannolikt ej i någon större utsträckning" (*Ibid*.). Medicinalstyrelsen kom till slutsatsen att om skäktningen skulle regleras så borde det ställas krav på slaktarens skicklighet och rutinerna för hanteringen av djuret under kullkastningen inför skäktsnittet. Ett strikt förbud mot skäktning var emellertid aldrig aktuellt, det gällde bara att förfina metoden. Detta synsätt – att det var möjligt att anpassa skäktningen till rådande djurskyddsnormer – skulle förbli de svenska regeringarnas uppfattning fram till 1937.

Problemet med skäktningen handlade främst om det lidande som antogs förenat med halssnittet och förblödningsperioden. Den typiska problemformuleringen fångades 1909 i en gemensam motion av den konservative Adolf von Möller och vänsterliberalen (senare socialdemokraten) Edvard Wavrinsky (FK motion 1909:50, AK motion 1909:194) när de citerade en "vetenskapligt bildad, framstående fackman":

> Sedan det till slaktning bestämda nötkreaturet kastats till marken och bundits, lägges det på rygg med hufvudet utsträckt så, att det kommer att hvila på hornen. Därefter afskäras de båda å sidorna af halsen liggande pulsådrorna äfvensom foder- och luftstruparna och detta, märk väl, utan någon som helst föregående bedöfning.
>
> Under den långa tid, som kräfves för blodets afrinnande, har djuret fullt medvetande och känsel samt ger medelst ängsliga och liksom bedjande blickar och upprepade blinkningar sin smärta till känna. Något ljud kan det icke gifva från sig, då luftstrupen blifvit afskuren.
>
> Då man vet, att blodets afrinnande ur hjärnan kan ske ganska långsamt, och att hjärnverksamheten fortgår, så länge en viss mängd blod finnes kvar, så kan en hvar, af hvilken trosbekännelse han än må vara, inse, att ett dylikt långsamt marterande till döds ovillkorligen måste rubriceras såsom grymhet. (FK motion 1909:50, s. 4–5)

Liknande beskrivningar återkom hos kritikerna under hela perioden.

Kritiken av skäktningen slutade dock inte vid frågan om djurens lidande. Problemformuleringen utsträcktes inte sällan till att värdera den judiska be-

folkningens kulturella och moraliska nivå. Så kunde von Möller och Wavrinsky hävda att skäktningen var ett uttryck för ”snedvridna föreställningar och en antikverad kult, däri djurplågeri ingår som ett moment såsom en Gudi täckelig gärning” (s. 5). Judarna hade bara att anpassa sig till den överlägsna svenska moralen:

> Med en stigande upplysning måste här som öfverallt en mera primitiv uppfattning vika för en högre. Den svenska kristna staten bör ej kunna tillåta, att begreppen religions- och samvetsfrihet missbrukas som skydd för begående af i lag förbjudna handlingar. (FK motion 1909:50, s. 5)

I riksdagsdebatten 1927 gjordes liknande antaganden om judarnas kulturnivå. Till exempel då den konservative Georg Bissmark uttryckte förhoppningen att judarna skulle anpassa sig och inte ”segla efter den övriga befolkningen och hålla sig på samma nivå som lapparna” (FK 1927:26, s. 22). Det var också 1927 som Helmer Molander från Sveriges kommunistiska parti framförde ett sedermera ökänt meddelande till riksdagen från slakteri- och charkuteriarbetarna i Svenska livsmedelsarbetareförbundet i Stockholm. Fackföreningen förordade bedövningsslakt och såg skäktningen som ”en barbarisk slaktmetod” som inte kunde försvaras på religiösa grunder – de hotade till och med att själva stoppa skäktningen genom direkt aktion (AK 1927:28, s. 30–31). Molanders anförande avslutades med en hälsning från slakteriarbetarna om att skäktningen var oförenlig med svenska normer och att ”skall schäktningen över huvud försiggå, då böra judarna bege sig hem till Palestina och schäkta” (s. 32).

I en motion från 1934 skrev Bondeförbundets Otto Wallén också om ”den rituella judiska schäktningen, som på ett upprörande sätt strider mot i vårt land vedertagna moraliska grundsatser” (AK motion 1934:1, s. 1). I den följande riksdagsdebatten citerade han gillande en tidningsrubrik som talade om ”judarnas vidrigt brutala slaktmetod, som är en skam för vårt kultursamhälle”, och han noterade nöjt att ”den rent svenska pressen i Sverige också ställt sig enhälligt på min sida” (AK 1934:21, s. 75). Wallén påminde också om slakteriarbetarnas hälsning till riksdagen 1927: ”Den är klar och tydlig: att de, som vilja gästa Sverige, böra rätta sig efter de former, som civilisationen fordrar. I annat fall böra de vara objudna gäster och vända åter.” (*Ibid*.)

Uttalanden som dessa visar att problemformuleringen kring skäktningen inte bara reglerades av djurskyddshänsyn. Dels förekom försök att utnyttja stereotypa föreställningar om judarna för att framställa skäktningen som oför-

enlig med svensk civilisation. Dels kunde skäktningen lyftas fram som ett exempel på förmodernt barbari i syfte att stigmatisera den judiska befolkningsgruppen. Element från nationalistiska och antisemitiska diskurser togs upp i djurskyddsideologin, och tvärtom.

Regeringens lösningsförslag 1927

Skäktningsfrågan var en utmaning för den svenska regeringen. Å ena sidan krävde pressen och djurskyddsföreningarna – till och med slakteriarbetarna själva – ett förbud mot slakt utan bedövning. Å andra sidan hade de att respektera judarnas religiösa rättigheter. För många politiker handlade det också om att hålla ett politiskt avstånd till antisemitismen. Ytterligare en komplikation var att det inte fanns någon enighet bland experterna om skäktningens plågsamhet. Slutligen hotade ett skäktningsförbud att väcka frågan om varför slakten av grisar utan bedövning – den så kallade ”dansk-amerikanska” slaktmetoden – förblev tillåten. Som vi ska se var det av ekonomiska skäl politikerna inte ville agera mot grisslakten. Skäktningen vann alltså viss acceptans just för att bedövningskravet riskerade att ”spilla över” på fläskproduktionen.

Icke desto mindre stod det på 1920-talet klart att frågan måste åtgärdas på något sätt. Utmaningen för regeringen var att omformulera problemet med skäktningen på ett sätt som kunde tillfredsställa både djurskyddsvännerna och religionsfrihetsivrarna – utan att skapa problem för baconindustrin.

Regeringens kompromissförslag från 1927 blev att tillåta halssnitt utan föregående bedövning under förutsättning att bedövning med skjutapparat användes direkt *efter* det ceremoniella snittet. För att detta skulle bli möjligt var det nödvändigt att diskursivt begränsa slaktens religiösa moment så att det reducerades till enbart själva halssnittet, en ideologisk manöver som gjorde all annan hantering av djuret före och efter snittet öppen för ”världslig” reglering (Prop. 1927:85, s. 35).

Något liknande var redan praxis på slakthuset i Stockholm där slaktaren hade en assistent som direkt efter halssnittet gjorde ett andra snitt i nacken på djuret som genast blev orörligt. Detta andra ingrepp, invände många kommentatorer, bedövade dock inte djuren så mycket som det förlamade dem. Men här fanns ändå en öppning för argumentet att ”när nu judarna tolererade utförandet av nackstick efter schäktsnittet, funnes intet rimligt motiv för dem att motsätta sig användande av skjut- eller slaktapparat vid samma tidsmoment av slakten” (Prop. 1927:85, s. 38).

Sammanfattningsvis var regeringen mycket aktiv i att forma vad skäktningen skulle betyda, framför allt i att avgränsa slaktens religiösa moment så att större delen av processen skulle kunna regleras. På så sätt hoppades man kunna blidka bedövningsförespråkarna utan att påverka judarnas religionsfrihet. Men strategin misslyckades. Riksdagen förblev splittrad i frågan både 1927 och 1928. Det var inte förrän i mitten av 1930-talet som elektrisk bedövning tycktes erbjuda en allmänt accepterad lösning på problemet med skäktningen.

Den dansk-amerikanska slaktmetoden

Den ”dansk-amerikanska” slaktmetoden lyftes upp som ett problem i behov av reglering i Justitieombudsmannens rapport i början av 1920-talet (JO 1923:12). Beteckningen syftade på ett slaktsätt som hade sin bakgrund i de ”löpande band”-system för slakt som utvecklats i USA under 1800-talet (Burt 2006: 122–123) och som också var vanligt på danska slakterier. I Sverige användes tekniken på ett antal exportslakterier där grisar dödades för att bli till bacon som såldes främst på den engelska marknaden. Rent konkret innebar metoden att grisarna hissades upp i en kedja fäst i ena bakbenet, varefter de stacks i halsen och lämnades att förblöda, helt utan bedövning.

Slaktmetoden kritiserades av experter för att den var plågsam och för att grisarna kunde vara vid medvetande en längre period. ”Det funnes ... ingen garanti”, skrev lärarkollegiet vid Veterinärhögskolan, ”för smärtfrihet vid detta slaktsätt och vid en jämförelse med de moderna bedövningsmetoderna kommer exportslakteriernas metod ohjälpligt till korta” (Prop. 1927:85, s. 45). Enligt veterinärerna borde även kedjandet och upphissandet av djuren i bakbenen utgöra ”uppenbar grymhet genom misshandel” (s. 44).

Slaktmetodens försvarare förnekade problemen. Istället framhävde de att slakteriarbetarna var skickliga, att slakten övervakades av veterinärer, att lämplig teknologi användes och att alla eventuella problem antingen tillhörde det förflutna eller var överdrivna av djurskyddsivrarna. Och om detta inte räckte hade slakterierna också ett direkt ekonomiskt intresse i att behandla djuren väl eftersom all djurmisshandel skulle påverka kvaliteten på deras produkter negativt.

Tvånget att tjäna Mammon

Exportslakterierna fruktade att bedövningsslakten skulle påverka deras inkomster. Det antogs nämligen att bedövning ledde till ofullständig avblodning vilket i sin tur gav bacon med sämre smak och kortare hållbarhetstid. Vidare antogs att de engelska konsumenterna var särskilt känsliga för denna kvalitetsskillnad. Som en ledamot i första kammaren sade 1927: ”Som herrarna nog torde veta, är det icke så lätt att tillfredsställa engelsmännens smak. Jag tänker då närmast på bacon. Där föreligger ett fall, där vi måste iakttaga den allra största försiktighet.” (FK 1927:26, s. 39) Om inte de engelska smaklökarna kunde blidkas så skulle det innebära katastrof för baconproducenterna (Prop. 1927 nr 85, s. 47).

Hotet förvärrades av den hårda konkurrensen med den tio gånger större danska grisindustrin (se Prop. 1927:85, s. 47; FK 1927:26, s. 33; FK 1928:13, s. 31). Obligatorisk bedövning skulle ytterligare begränsa det svenska baconets konkurrenskraft sades det. Följaktligen var frågan, som en remissinstans fastslog, av ”sådan nationalekonomisk betydelse, att den inte kunde betraktas ur känslosynpunkt” (Prop. 1927:85, s. 47).

Undantagsparagrafen i 1927 års proposition utgick från dessa ekonomiska motiv. Den dåvarande liberale justitieministern, Johan Thyrén, var helt öppen om detta: ”Här gäller det icke Gud, utan Mammon, men även till honom måste vi i denna fråga taga hänsyn.” (AK 1927:28, s. 23) Denna eftergift gentemot girighetens demon, förklarade ministern, var nödvändig eftersom människorna var ”tämligen konservativa, åtminstone i sådant, som rör deras dagliga vanor, och engelsmännen utgöra ej något undantag från denna allmänna regel” (FK 1927:26, s. 17). Det var dessutom omöjligt att tänka sig att danskarna också skulle övergå till bedövningsslakt om de hade ”ens en skugga av en misstanke om att en sådan skulle inverka på det ekonomiska resultatet” (FK 1927:26, s. 18). Så medan den svenska regeringen *i princip* ville ha bedövningsslakt så var de tvungna att ta hänsyn till konkurrensen. Här försköts ansvaret för grisarnas lidande från de svenska makthavarna till den danska grisindustrin och engelsmännens frukostvanor; istället för att svenska politiker tillät djurplågeriet att fortgå formulerades problemet som om det var utländska krafter som hindrade dess avskaffande.

Problemet med renslakt

Den tredje kontroversiella slakttypen var renslakten så som den bedrevs bland

den samiska befolkningen i norra Sverige. Frågan väcktes första gången i riksdagen 1909 av Jakob Byström från Liberala samlingspartiet. Enligt Byström utövade den renägande samiska befolkningen slakt ”på så barbariskt sätt, att det väl må anses för högst besynnerligt att i barmhärtighetens namn ännu just ingenting gjorts däråt” (AK 1909:56, s. 40). Byström klagade främst på de stora slaktmarknader som anordnades på vintrarna och där hundratals renar kunde dödas varje dag. Byström, som inte själv bevittnat denna slakt, målade upp ett veritabelt helvetesscenario:

> Och så börjar exekutionen. Någon egentlig slakt blir det icke. Lasson kommer ej till användning. Renarna äro därför numera alltför vilda. Utan det blir ett storartadt jaktäfventyr med skjutande och skrik och tjut af folk och hundar. Somliga djur träffas dödligt och bli liggande stilla, men i många fall bli de endast skadeskjutna, då ett och annat väl tumlar omkull och får ligga och vänta på nådestöten men andra åter med krossade ben eller starkt blödande sår kunde göra ett sista förtvifladt försök att fly. (AK 1909:56, s. 40)

Byström hävdade att denna renslakt ägde rum ”under hög inspiration af spritens ande”. Så depraverade var tillställningarna att de ”ej böra kallas slakt utan hellre vilda jaktorgier” (AK 1909:56, s. 41). Allt detta framstod som extra stötande, menade Byström, då svenska staten hade tillmötesgått samerna genom att skänka dem stora renbetesmarker – privilegier som inte borde missbrukas utan ”handhafvas förnuftigt och på ett för ett kristet folk värdigt sätt” (s. 40). På samma sätt som i debatten om skäktning fanns en känsla av *ressentiment* gentemot den Andre i Byströms problemformulering. Ur svenskt perspektiv handlade det om att man varit generös mot en Annan grupp – genom att ge judarna religionsfrihet och samerna markrättigheter – bara för att får se dessa privilegier missbrukade.

År 1922 pekades renslakten ut som ett av de tre stora slaktproblemen i Justitieombudsmannens rapport (JO 1923:12), och från denna tidpunkt hade frågan en given plats på reformagendan. När problemet med renslakten formulerades i 1927 års proposition låg fokus åter på djurlidandet på slaktmarknaderna. Enligt en fältstudie av professor Hjalmar Dahlström på en renmarknad i Övre Soppero 1913 användes slaktmetoder som kunde misstänkas orsaka ett utdraget lidande. Här fångades renarna in med lasso och drogs till marken, varpå en kniv slogs in i hjärttrakten och lämnades kvar där. Med detta tillvägagångssätt förblev renen vid medvetande en lång stund. Först

efter sju minuter upphörde andningen och ännu efter åtta minuter reagerade renens hornhinna på beröring, meddelade Dahlström (Prop. 1927:85, s. 49).

Dahlström redogjorde också för en annan slaktmetod som praktiserades i Karesuando. Här stacks renarna genom kotpelaren i nacken innan hjärtat genomborrades, vilket omedelbart gjorde dem orörliga. Metoden kritiserades dock, likt nacksticket i samband med skäktningen i Stockholm, för att bara förlama djuren medan de förblev vid medvetande (Prop. 1927:85, s. 50).

Dahlström uppfann själv en alternativ slaktmetod kallad ”hjärnsticket”. Detta utfördes med en böjd kniv som bakifrån stacks in mellan nackbenet och kraniet och upp i hjärnan. Hjärnskadorna antogs göra renen omedelbart medvetslös (*Ibid*.).

Ytterligare en fördel med hjärnsticket sades vara att det bara utgjorde en liten förändring i slaktsättet. Det ansågs nämligen att samerna var mycket konservativa och gjorde motstånd mot all förändring. Dahlström själv påpekade att

> med hänsyn till lappbefolkningens kända konservativa läggning [så borde] denna metod, som i viss mån framstår som en förbättring av det redan av lappar brukade nacksticket, torde vara lättare att införa bland dem, än vad fallet skulle vara med någon annan metod. (Prop. 1927:85, s. 50)

Om en lag skulle införas så behövde den samiska opinionen först bearbetas, menade Dahlström. Samma slutsats drog lappfogden i Norrbotten som menade att det skulle krävas ”propaganda för införande av humanare slaktmetoder” under ”ett flertal år” innan en sådan lag kunde träda i kraft. (s. 51)

Hjärnsticket blev den metod som regeringen förespråkade för renslakt i sin proposition 1927. Men när den andra slaktlagspropositionen kom 1937 avvisades Dahlströms innovation som alltför svår (Prop. 1937:188, s. 44). Nya fältstudier hade genomförts av veterinären David Grimfelt och nu rekommenderades istället användandet av skjutapparater för bedövning (s. 46–47). Ännu 1937 ansågs det dock att samerna var ovilliga till förändring. Grimfelt menade att en lag om bedövningsslakt skulle kräva minst två år av ”intensiv upplysningspropaganda ... med föredrag och demonstrationer”. Medicinalstyrelsen drog samma slutsats och förklarade att bedövningsslakten skulle möta motstånd ”på grund av lappbefolkningens och yrkesutövarnas konservativa läggning” (Prop. 1937:188, s. 48).

Även i denna fråga var riksdagen splittrad. Vissa ledamöter krävde samisk anpassning till svenska djurskyddsvärderingar medan andra antog att lagstift-

ning var meningslös då samerna ändå inte skulle ändra sig. Åter andra ansåg att lagen borde skjutas upp tills samerna nått upplysning och var redo för förändring. Dessa ytligt sett olika ståndpunkter vilade på ett gemensamt antagande: att samerna var ovilliga till förändring. Detta antagande tycks ha varit avgörande för den slutgiltiga lagstiftningen 1937, där det fastslogs att bedövningskravet inte skulle gälla för renslakt förrän vid ett senare datum som skulle bestämmas av kungen. Vad samerna själva ansåg framgick aldrig i det material som studerats här. Ingen samisk aktör citerades direkt i något av riksdagsdokumenten under hela perioden.

Elektrisk bedövning som slaktproblemens lösning

Den 5 mars 1937 presenterade den svenska regeringen sin proposition nr 188 om en lag om slakt av husdjur. Lagförslaget var närmast identiskt med 1927 års förslag, med skillnaden att undantagsreglerna avsedda för skäktningen och den dansk-amerikanska slaktmetoden hade tagits bort. Bedövning före blodavtappning skulle bli obligatoriskt vid slakt av större djur (med undantag för renar för vilka lagen skulle träda i kraft vid ett senare tillfälle).

I slutet av 1920-talet hade lagförslaget fallit på de dubbla hindren skäktning och baconexport. Tio år senare såg det annorlunda ut. Nu framhölls en ny metod som skulle lösa alla problem i ett enda drag, nämligen *elektrisk bedövning*.

Den dansk-amerikanska slaktmetoden och elektrisk bedövning

Elektrisk bedövning hade omtalats som en möjlighet av djurskyddsföreningarna redan i slutet av 1880-talet (Dirke 2000: 190). 1937 hade elektriska bedövningsapparater sedan länge testats med gott resultat och det förutsågs att alla exportslakterier snart skulle använda sig av denna metod. Tekniken fungerade så att en elektrisk tång anbringades på djurets huvud så att strömmen leddes genom hjärnan. Denna elchock, antogs det, gav upphov till en sömnliknande medvetslöshet jämförbar med eter- eller kloroformbedövning. Om strömmen var på i 10–15 sekunder sades sömnen bli så djup att avblodningen kunde ske utan att djuret vaknade. Om å andra sidan djuret lämnades ifred så skulle medvetandet återvända efter några minuter och djuret snart vara återställt (Prop. 1937:188, s. 23).

I debatterna 1927 och 1928 hade den dansk-amerikanska slaktmetoden försvarats med att bedövning försämrade köttets smak och hållbarhet. Men på 1930-talet avfärdade experterna dessa påståenden. Likaså försvann farhågan att de engelska konsumenterna bojkotta fläsk från bedövade grisar 1933 när England stiftade en lag om elektrisk bedövning på alla slakterier som hade tillgång till elektricitet (Prop. 1937:188, s. 58). Inte heller var det särskilt dyrt att installera den nya tekniken. Mot denna bakgrund drog den dåvarande justitieministern, Karl Gustaf Westman från Bondeförbundet, slutsatsen att ”Hänsynen till den svenska svinexporten lärer alltså icke längre utgöra hinder för genomförande av ett allmänt bedövningstvång.” (*Ibid*.) Fast något tvång behövdes knappast då den dansk-amerikanska slaktmetoden redan var på väg att avskaffas av industrin själv.

Skäktningen och elektrisk bedövning

Jämfört med fläskindustrin var skäktningen en liten verksamhet. Medan över 10 000 grisar kunde slaktas på exportslakterierna på en vecka utövades skäktning ”bara” på 513 större nötdjur, 850 kalvar och 100 får på Stockholms stads slakthus under *hela året* 1935 (Prop. 1937:188, s. 29). Det fanns alltså inga ekonomiska skäl för riksdagen att försvara skäktningen. Hela problematiken kretsade kring religionsfriheten och judarnas moraliska karaktär.

Det bör noteras att regeringen i propositionen 1937 inte hävdade att skäktningen var mer plågsam än ”vanlig” bedövningsslakt. Det fanns inte vetenskapligt stöd för den slutsatsen. Regeringen fick därför framhäva andra aspekter av skäktningen som problematiska, främst att risken var större att något skulle gå fel, att metoden gav ett brutalt intryck på åskådarna och att det fanns en stor opinion som motsatte sig slaktsättet. Dessa invändningar var dock inte tillräckliga för att avgöra frågan. Dessutom kunde argumenten tolkas som svepskäl för en antisemitisk agenda snarare än som djurskyddsengagemang.

I detta läge kom den elektriska bedövningen som en gudagåva. Antagandet att elchockerna inte orsakade någon permanent skada väckte löftet att tekniken var förenlig med de traditionella judiska slakt- och kostreglerna. Slaktlagspropositionen 1937 såg alltså en möjlighet att ”samtidigt tillgodose såväl djurskyddsintresset som de mosaiska trosbekännarnas önskemål” (Prop. 1937:188, s. 60).

De svenska rabbinerna såg i ett uttalande från 1935 positivt på den elektriska bedövningen. De ville dock avvakta ytterligare experiment för att säkerställa att elektriciteten inte skadade djuren. Dessutom ville rabbinerna förankra sin tolkning hos utländska auktoriteter (Prop. 1937:188, s. 36, 39). Justitieministern ville dock inte vänta för länge, och i lagförslaget fastslogs att lagen skulle börja gälla den 1 juli 1938 (Prop. 1937:188, s. 60).

Här är det möjligt att göra tolkningen att lagen skyndades igenom innan rabbinerna kunde ändra sig. Den tolkning som ibland framförts om att slaktlagstiftningen främst hade antisemitiska drivkrafter tycks dock utifrån detta material överdriven (för exempel, se Demokratiutredningen, 1999/SOU 1999:9, s. 40–41). Visst förekom antisemitiska attityder bland en del riksdagsledamöter, men faktum är att de svenska regeringarna aktivt försvarade skäktningsmetoden ända tills den elektriska bedövningen dök upp som en möjlig utväg.

Renslakt och elektrisk bedövning

Elektrisk bedövning krävde fasta installationer och var inget alternativ för renslakten i Norrlands vildmarker. Alternativet var skjutapparater som slaktmasker och bultpistoler, men givet antagandena om samernas konservatism och kostnaderna för den nödvändiga utrustningen drog regeringen slutsatsen att bedövningstvång ännu inte kunde genomföras inom renslakten. Här höll regeringen fast vid att bedövningskravet skulle träda ikraft först vid en senare tidpunkt som skulle bestämmas av kungen (Prop. 1937:188, s. 61–62).

Sammanfattning och slutsatser

Slakten problematiserades på olika sätt under perioden. Från början lokaliserades problemet på landsbygden där slakt utfördes på traditionellt sätt utan bedövning. Ansvaret tillskrevs en oupplyst landsbygdsbefolkning som behövde uppfostras. Här låg den svenska utvecklingen i linje med mer omfattande borgerligt disciplineringsprojekt som kopplade samman djurvänlighet och civilisation.

Lösningen på problemet sades vara moderna slaktmasker och bultpistoler. För mindre djur som kaniner och kycklingar antogs snabb halshuggning vara ett godtagbart alternativ – ett antagande som aldrig ifrågasattes på allvar.

Under de tidiga debatterna avvisades slaktlagstiftning med argumentet att den gamla lagen som förbjöd ”uppenbar grymhet” mot djur var tillräcklig, och om det behövdes någon förändring så var det bättre att den söktes längs ”öfvertygelsens och upplysningens väg”.

Snart skedde dock en förskjutning i problemformuleringen. Slakten på landsbygden hamnade i bakgrunden och nya slaktproblem lyftes fram. Detta gällde framför allt (1) den judiska skäktningen, (2) den dansk-amerikanska grisslaktmetoden, och (3) renslakten bland samerna. Alla tre slaktsätten utövades utan bedövning, men metoderna var också omstridda för att de utövades av ”främmande” eller avvikande grupper – kort sagt, av ”de Andra”. Frågan om djurplågeri begränsades därför inte till en bedömning av olika avlivningsmetoders plågsamhet, utan kopplades också till olika föreställningar om de Andras position på den civilisatoriska utvecklingsskalan (jämför Burt 2006: 131; Elder, Emel och Wolch 1998).

Skäktningen lyftes först upp som ett problem år 1900. Redan från början fanns en medvetenhet om hur känslig frågan var. Å ena sidan kritiserades skäktningen av allmänheten och pressen. Å andra sidan tvekade staten/regeringen att inkräkta på judarnas religionsfrihet – särskilt som vetenskaplig enighet kring slaktens plågsamhet saknades. Regeringens påhittiga strategi blev att försöka göra skäktningen förenlig med bedövningstvånget genom att kräva bedövning med skjutapparat omedelbart *efter* skäktsnittet. Det handlade om att diskursivt snäva in det religiösa i slaktmetoden till minsta möjliga tidsperiod, medan det ”sekulära” djurskyddet fick bestämma normerna för djurhanteringen i övrigt.

Det fanns också en rädsla för att kritiken av skäktningen skulle gynna antisemitiska strömningar. Det har ibland sagts att 1937 års beslut om en slaktlag kom till som ett uttryck för en tidstypisk antisemitisk (stats)ideologi. Bedövningstvånget skulle alltså ha införts delvis med motiv att straffa, förödmjuka eller stigmatisera judarna i Sverige. Denna undersökning ger inget direkt stöd för sådana slutsatser. Antisemitiska uttalanden förekom onekligen i materialet, men det är också tydligt att beslutsfattarna försökte undvika konfrontation med religionsfriheten. Om detta vittnar de många avvisade motionerna, uteblivna rapporterna, nedlagda utredningarna och förslagen om undantagsregler. Ett förbudsförslag kom först när den elektriska bedövningen tycktes erbjuda möjligheten att förena bedövningsslakt med de religiösa kostkraven. Elektrisk bedövning mottogs också positivt av de judiska ledarna i Sverige, även om de förordade ytterligare studier. Vid denna tidpunkt är det möjligt att hävda att

den svenska regeringen tog chansen att köra över judarnas intressen. Samtidigt är det tydligt att slaktlagens genomförande sköts upp ett årtionde åtminstone delvis för att de styrande majoriteterna *inte* ville ha ett förbud mot skäktning. Tesen om 1930-talets antisemitism som slaktlagens huvudmotiv blir alltså mindre övertygande om den ses i det längre tidsperspektiv som presenterats här.

Samtidigt framhävdes skäktningen på ett sätt som trängde ut kritik mot annan slakt. På så sätt var även många av religionsfrihetens försvarare delaktiga i att markera den judiska befolkningen som ”annorlunda” och använda dem som en bakgrund för att framhäva den svenska djurvänligheten. Denna gränsdragning involverade ofrånkomligen ett åkallande av nationalistiska och rasistiska stereotyper.

Omsorg om religionsfriheten var dock inte den enda orsaken till regeringarnas försiktighet. Ett annat skäl var att ett förbud mot skäktning hotade spilla över på den ”dansk-amerikanska” metoden för grisslakt på exportslakterierna. Metoden kritiserades hårt, men föreställningen att bedövningsslakt gav sämre köttkvalitet tillsammans med baconexportens stora ekonomiska betydelse gjorde att politikerna inte vågade agera. Att företagens inkomster var avgörande uttrycktes öppet, men i den ideologiska problemformuleringen framställdes ekonomin som en yttre kraft som svenska politiker stod maktlösa inför. Lagstiftning mot den dansk-amerikanska slaktmetoden ansågs möjlig först efter att de flesta exportslakterier redan hade infört elektrisk bedövning och England stiftat en lag om bedövning vid slakt.

Den tredje kontroversiella slakten var renslakt bland samerna. Här kopplades slaktproblemet tydligt till föreställningar om samerna som underutvecklade, konservativa och otacksamma för de privilegier de ”givits” av den svenska staten. Under 1910- och 1930-talen gjordes försök med olika metoder för renslakt, men ingen av teknikerna befanns tillfredsställande i 1937 år slaktlagsproposition. Moderna skjutapparater ansågs för dyra och det antogs att samerna var för konservativa för att ta till sig tekniken. Det beslutades att den nya slaktlagen inte skulle gälla för renslakt förrän vid ett framtida datum som skulle bestämmas av den kungliga administrationen.

Ett kännetecken för alla slaktfrågor var att nästan allt djurplågeri tillskrevs ”de Andra”. Främst gällde det bönderna på landsbygden, judarna och samerna – men även med grisslakten försköts skuldbördan från de svenska baconproducenterna till den danska grisindustrin och de konservativa engelsmännen. Baksidan av denna uppmärksamhet kring de Andras slakt var att den ”vanliga”

slakten och de ”svenska” matvanorna aldrig problematiserades på allvar – trots att många fler djur påverkades. Den hegemoniska berättelsen var att modern bedövningsteknologi kunde avskaffa alla betänkligheter kring slakten, och att de enda kvarvarande problemen fanns i de Andras djurhantering. Vi kan till och med säga att de Andras djurplågeri *behövdes* som en ”konstituerande utsida” för att vårt eget dödande av djur skulle kunna avpolitiseras och normaliseras (jämför Svärd 2012; Elder, Emel och Wolch 1998).[5]

Förskjutningen av problemet var beroende av att de Andra konstruerades så att de framstod som troliga kandidater till att begå grymheter mot djur. Här fanns ingen brist på nationalistiska och rasistiska diskurser att ösa stereotypa föreställningar ur. Särskilt vanligt var det att framställa de Andra som tidsmässigt efterblivna. Landsbygdsbefolkningen styrdes av gamla seder och behövde lyftas ur sitt mörker. Judarna var omoderna på ett sätt som ursäktade tvångsassimilering och hot om utvisning. Samerna var kvar på en förmodern nivå och alltför konservativa för att själva lämna detta tillstånd. Danskarna skulle aldrig ändra sina föråldrade slaktmetoder.

Resultatet blev en ”djurskyddsnationalism” av ett slag som ännu känns igen i dagens debatter. Även idag diskuteras ekonomi och teknologi som faktorer som bara ”drabbar” djuren utifrån utan att någon är ansvarig. Även idag tenderar djurplågeriet att lokaliseras i fjärran länder eller hos minoriteter inom landet (även om juden idag ofta har ersatts av muslimen). Även idag undviker vi frågan om det alls är försvarbart att utnyttja och döda kännande, medvetna varelser för mat. Istället sätter vi vår lit till den panglossianska logiken att allt kommer att ordna sig till det bästa i det djurvänligaste av länder.

Samtidigt går den verkliga utvecklingen åt motsatt håll. Det är knappast kontroversiellt att säga att fler djur utnyttjas mer intensivt idag än någonsin under perioden innan slaktlagen trädde ikraft 1938. Kanske behöver vi den Andres djurplågeri mer än någonsin för att undvika att blicken stannar för länge på oss själva?

Noter

1. Jag vill tacka Helena Tinnerholm Ljungberg, nummerredaktören Ragnhild Aslaug Sollund och två anonyma granskare för deras värdefulla synpunkter på en tidigare version av denna text.
2. Hädanefter bara ”djur”.
3. Tidigare studier av djur-människa-relationen under denna tid i svensk historia har upp-

märksammat tillkomsten av lagen mot djurplågeri (Striwing 1987), lagregleringen av djurförsök (Bromander 1987; Alexius Borgström 2009) och förbudet mot sexuellt umgänge med djur (Rydström 2003), synen på djur bland bondebefolkningen under övergången till industrisamhälle (Cserhalmi 2004) samt djurskyddsrörelsens framväxt (Dirke 2000). Någon specifik studie av slaktlagstiftningens historia under hela denna period finns dock ej tidigare.

4. Som agrarhistorikern Niklas Cserhalmi (2004) har visat kan det ifrågasättas om landsbygdsbefolkningen verkligen var så okänsliga inför djurs lidande. I hans undersökning av rättegångar om djurplågeri under perioden 1860–1925 tycks ideal som medkänsla och empati med djuren tvärtom ha varit vanliga.
5. Samtidigt som Bacchis analysramverk hjälper till att synliggöra hur gränserna dras mellan diskursens ”vi” och ”dom” är det också här som en lucka i hennes approach kan pekas ut. Konstruktionen av den Andre är nämligen inte bara en symbolisk eller diskursiv operation. Den ideologiska effekten är också beroende av en känslomässig, affektiv eller libidinal investering i diskursen, något som har poängterats inte minst av teoretiker inspirerade av Jacques Lacans psykoanalys, bland andra Žižek (1989, 1991), Stavrakakis (1999, 2007) samt Glynos och Howarth (2007). För en överblick, se Svärd (2011a, 2011b, 2012). En fullständig ”What's the Problem?”-analys måste ställa frågor även kring denna aspekt av ideologins funktionssätt.

Referenser

Riksdagstryck

Propositioner

Prop. 1927:85. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående slakt av husdjur; given Stockholms slott den 4 februari 1927*.

Prop. 1937:188. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående slakt av husdjur; given Stockholms slott den 5 mars 1937*.

Första kammarens motioner

FK motion 1894:16.

FK motion 1895:51.

FK motion 1896:30.

FK motion 1909:50.

FK motion 1925:26.

FK motion 1927:203.

FK motion 1934:12.

Andra kammarens motioner

AK motion 1887:80.

AK motion 1909:194.

AK motion 1922:139.

AK motion 1925:35.
AK motion 1931: 44.
Första kammarens protokoll
FK 1909: 41.
FK 1927:26.
FK 1928:12.
FK 1928:13.
FK 1934:20.
Andra kammarens protokoll
AK 1895:46.
AK 1909:56.
AK 1922:16.
AK 1927:28.
AK 1930:34.
AK 1934:21.
Lagutskottets utlåtanden
LU 1887:10.
LU 1894: 55.
1:a LU 1934:34.
Utlåtanden från tillfälliga utskott
FK 2:a TfU 1895:19.
FK 2:a TfU 1896:1.
AK 3:e TfU 1896:10.
FK 1:a TfU 1909:17.
Justitieombudsmannen
JO 1923:12. *Framställning angående lag om slakt.*

Litteratur

Alexius Borgström, K. (2009). *Djuren, läkarna och lagen – en rättslig studie om djurförsöksetik*. Uppsala: Iustus förlag.
Bacchi, C. (1999). *Women, policy and politics: the construction of policy problems.* London: Sage.
Bacchi, C. (2009). *Analysing policy: what's the problem represented to be?* Frenchs Forest, NSW: Pearson Australia.
Bromander, L. (1987). "The vivisection debate in Sweden in the 1880s," s.

214–235. I N.A. Rupke (red.) *Vivisection in historical perspective.* London and New York: Routledge.

Burt, J. (2006). Conflicts around slaughter in modernity. I The Animal Studies Group (red.) *Killing Animals* (ss. 120–144). Urbana: University of Illinois Press.

Cserhalmi, N. (2004). *Djuromsorg och djurmisshandel 1860–1925: Synen på lantbrukets djur och djurplågeri i övergången mellan bonde- och industrisamhälle*. Hedemora: Gidlunds förlag.

Demokratiutredningen (1999). *Att slakta ett får i Guds namn*. (Statens offentliga utredningar, SOU 1999:9) Stockholm: Elanders Gotab.

Dirke, Karin (2000). *De värnlösas vänner: den svenska djurskyddsrörelsen 1875–1920.* Stockholm studies in the history of ideas. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Elder, G., Emel, J. och Wolch, J. (1998). "Le pratique sauvage: race, place and the human-animal divide," s. 72–91. I J. Emel och J. Wolch (red.) *Animal geographies: place, politics and identity in the nature–culture borderlands.* London: Verso.

Glynos, J. och Howarth, D. (2007). *Logics of critical explanation in social and political theory*. London: Routledge.

Kete, K. (2002). "Animals and ideology: The politics of animal protection in Europe," s. 19–34. I N. Rothfels (red.) *Representing animals*. Bloomington: University of Illinois Press.

Pedersen, H. och Stănescu, V. (2012). "What is 'critical' about animal studies? From the animal 'question' to the animal 'condition'," s. ix–xi. Series Editors' Introduction. I K. Socha, *Women, destruction, and the avant-garde: a paradigm for animal liberation*. Amsterdam och New York: Rodopi.

Rydström, J. (2003). *Sinners and citizens: bestiality and homosexuality in Sweden, 1880–1950*. Chicago: Chicago University Press.

Sanbonmatsu, J. (2011). "Introduction," s. 1–32. I J. Sanbonmatsu (red.) *Critical theory and animal liberation*. New York: Rowman & Littlefield.

Stavrakakis, Y. (1999). *Lacan and the political.* London: Routledge.

Stavrakakis, Y. (2007). *The Lacanian left: psychoanalysis, theory, politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Striwing, H. (1987). *Djurplågeri: en studie i lagstiftning och rättsfall*. Stockholm: Norstedts.

Svärd, P.-A. (2010). "'I do not want to speak here of the educated classes...' The construction of animal cruelty in Swedish politics 1844–1858," s.

49–72. *NSfKs 52. forskerseminar. Økologisk og global kriminologi. Aktuell forskning*. Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi. Reykjavik: University of Iceland.

Svärd, P.-A. (2011a). Det är aldrig en jävel som frågar ”varför då?” Om ideologikritikens psykologi och psykoanalysens idékritik. *Fronesis* 36–37, 230–236.

Svärd. P.-A. (2011b). Fienden i fantasin. Psykoanalytiska bidrag till ideologikritiken. *Fronesis* 36–37, 258–271

Svärd, P.-A. (2012). ”The fantasy of animal welfare: a Lacanian perspective on the reproduction of speciesism,” s. 115–132. I R. Ellefsen, G. Larsen & R. Sollund, R. (red.) *Eco-global crimes: contemporary and future challenges*. London: Ashgate.

Žižek, S. (1989). *The sublime object of ideology*. London: Verso.

Žižek, S. (1993). *Tarrying with the negative: Kant, Hegel and the critique of ideology.* Durham, NC: Duke University Press.

Summary

This article presents a historical overview over the parliamentary debates about the slaughter issue in Sweden during the period 1887–1937 and offers a critical interpretation of the problem representations surrounding the killing of animals for food. Particular interest is paid to the slaughter carried out by ”Other” groups, that is to say the slaughter methods used by rural farmers, by ethnic minorities like the Jews and the Sami, as well as the slaughter of animals for export to other countries. It is concluded that these forms of slaughter were disproportionally highlighted in a way that normalized meat consumption among the majority population and circumscribed the space for potential critique of the speciesist order as such. The emerging Swedish animal protection ideology was partly assembled out of elements made available in nationalist and racist discourses – elements that still exist, albeit often concealed, in the animal protection debates of our own time.

Keywords: slaughter, animal rights, animal welfare, speciesism, nationalism, racism.